

BIRÓ ALBERT

A MAGYAR ÉS A ROMÁN KÁRPÓTLÁS ALAPJAINAK ÖSSZEVETÉSE

A kelet-európai rendszerváltások korai szakaszának egyik fő és – a későbbiekben is – vitatott kérdése volt a második világháború alatt, valamint a kommunista diktatúrákban politikai indokokkal életüktől, szabadságuktól, vagyonuktól jogtalanul megfosztottak helyzetének rendezése, kártalanítása. Erre több út kínálkozott. Egyfelől az erkölcsi és anyagi, ezen belül is a javak természetbeni visszaadása, vagyis a restitúció, másfelől a pénzbeli, kárpótlási jeggyel történő kártalanítás, illetve ezek valamilyen szintű kombinációja. A különböző országok különböző jogi eszközökkel és megközelítéssel éltek, melyek közül a magyarság szempontjából érdemes két eltérő formát kiragadni: a magyarországi kárpótlást, mely az anyagi kártalanításra helyezte a hangsúlyt, illetőleg a romániai példát, amely pedig az említett restitúcióra épül. Hogy melyik ország miért azt a módot választotta, amit? Nos, erről széles körben vitáznak immár húsz esztendeje. Sokak vélekedése szerint a „ledzsentrizett”, „leklerikálisozott” MDF – félve az akkori ellenzék haragjától – csak módjával merte felvállalni az úgynevezett úri középosztály, nagypolgárság és földbirtokos réteg kártalanítását. Ezzel szemben Romániában a mendemondák szerint a zavaros regáti ingatlan-nyilvántartás miatt a gazdasági és politikai elit kincsesbányát és az euroatlanti integráció jegyében az ország nyugati elfogadottságának növelését látta, látja a restitúcióban. Szélsőséges vélemények pedig annak adnak hangot, hogy a kárpótlás a nemzeti és etnikai kisebbségi törekvések leszerelésének egyik igen prosperatív eszköze, hiszen aki jussára vár, az nem lázad.

A sokat emlegetett székelvényföldi autonómia kapcsán felvetődik a kérdés, miszerint a visszaszolgáltatott és visszaszolgáltatás alatt lévő vagyon képezheti-e alapját egy nemcsak politikailag, hanem akár gazdaságilag is autonóm egységet képező régiónak? A kérdés megválaszolására tökéletes magyarázattal jelen tanulmány adta keretekben nyilvánvalóan nem vállalkozhatom, hiszen számos olyan makro- és mikroökonómiai elemzést kellene végrehajtani, ami talán egy gazdaságkutató intézetnek is becsületére válna. Gondoljunk csak az elmúlt hetekben oly sokat emlegetett Skóciára, ahol a május 5-i választásokon a függetlenségpárti Skót Nemzeti Párt nyert, mely az előttük álló parlamenti ciklus egyik fő céljaként az autonómiáról szóló népszavazást tűzte ki. Az SNP mindezt joggal alapozza gazdaságilag a skót partok-

hoz közeli északi-tengeri olajbányászatra, azonban mihelyst figyelembe vesszük az olajipari elemzők előrejelzéseit, amelyek a nyersanyagkészletek jövőbeni jelentős csökkenésére figyelmeztetnek, máris árnyaltabb a kép. S még nem is beszéltünk egyéb meghatározó tényezőkről, például a költségvetés adó- és adó jellegű bevételeitől elkezdve a kiadási oldalon át az infrastruktúrák megosztásán és szabályozásán keresztül, honvédségi, külügyi kérdésekig. Mindenesetre a kérdésfelvetés jogos, így annak megválaszolására röviden bár, de kísérletet teszek.

A magyarországi kárpótlás

A földreform

Mint oly sok agrár-, illetve agrárjellegű országban, így Magyarországon is a 19. század végétől egyre erőteljesebb nyomás nehezedett a politikai elitre a termőföld újrafelosztását illetően. Hazánkban a két világháború között a lakosság mintegy fele élt a mezőgazdaságból. A (lakosság 0,06%-át kitevő) nagybirtokosok, középbirtokosok és a szegényebb rétegek hozzávetőleg hasonló, vagyis 1/3–1/3–1/3 arányban osztoztak a földterületeken.¹

Az első érdemi földreformkísérlet Teleki Pál kormányához fűződik, amely 200 ezer parasztnak adott földet, de ez persze még nem oldotta meg a kérdést.² Az 1945-ös földreform³ a Dálnoki Miklós Béla által vezetett Ideiglenes Nemzeti Kormány nevéhez fűződik. A törvény részleteit röviden összefoglalva az 1000 kat. hold feletti földbirtokokat elkobozták,⁴ míg a 100–1000 kat. hold közötti birtokok maximálisan 100 kat. holdra redukálták,⁵ kivéve, ha a földbirtokos földműves családból származott és „mezőgazdasági termelés az élethivatása”, ugyanis ez esetben 200 kat. hold földet tarthatott meg.⁶ Ugyanakkor az ellenállók és a „németellenes szabadságharcban” résztvevők 300 kat. holdat tarthattak meg,⁷ míg a törvényhatóságok, községek, egyházak, alapítványok 100 kat. holdig voltak mentesek a megváltás alól.⁸

Összességében „a reform meghirdetése után 750 ezren jelentkeztek földigénnyel, és 642 ezren kaptak összesen mintegy 3 millió holdat. A földosztó bizottságok összesen 5,6 millió hold földet vettek igénybe, azaz az összes földterület mintegy 35%-át.”⁹

A *status quo* csak rövid ideig állt fenn, hiszen 1948-tól megkezdődött az erőszakos kolhozosítás.

Az államosítás lépcsői

A szénbányászat államosításáról szóló 1946. évi XIII. törvénnyel megkezdődött a gazdasági társaságok államosítása is. Az 1946. évi XX. törvény rendelkezett a húsz megawattos kapacitású és ennél nagyobb energiaközpontok,

valamint a 60 kilowattos távvezetékek államosításáról, s még ugyanabban az évben (december 1-től) állami tulajdonba került a négy legfontosabb iparvállalat: a Ganz Vállalatok, a Magyar Vagon- és Gépgyár, a Rimamurányi Vasmű és a Weiss Manfréd Művek.

A pénzüzetek és iparvállalataik államosítására 1947-ben került sor.¹⁰

1948-ban először a bauxit- és alumíniumipart,¹¹ a teljes villamosenergiaipart és a legalább 100 munkásnál többet foglalkoztató cégeket¹² államosították. Abban az évben (és 1952-ben) sújtotta az államosítás az egyházi intézményeket is.¹³ Alig egy évvel később pedig minden tíz alkalmazottnál többet foglalkoztató, valamint a külföldi tulajdonú cégek is állami tulajdonba kerültek.¹⁴ Kastélyok, paloták államosítására már 1946-tól folyamatosan sor került, de a lakóingatlanok, bérházak tömeges államosítása 1952-ben következett be.¹⁵

Személyi szabadságjogok korlátozása. Zsidótörvények, deportálások

A numerus clausus¹⁶ és az első zsidótörvénnyel¹⁷ elindult folyamat a második¹⁸ és harmadik zsidótörvénnyel¹⁹ együtt ellehetetlenítette e kisebbség közéleti és gazdasági szerepvállalását, mindeközben jelentősen korlátozta személyi szabadságukat.

Magyarország háborúba sodródásával kezdetben a munkaszolgálatos,²⁰ majd 1944. március 19-i német megszállásával immár a teljes zsidóság sorsa is megpecsételődött. A zsidók végzálása mindennaposá vált (például az 1944. évi 1240. számú miniszterelnökségi rendelet a zsidók megkülönböztető jelzéséről, illetve a Gestapo razziázásairól, letartóztatásairól), elindult a gettósítás, majd május 15-től a tömeges deportálás.

A német kisebbség

Még be sem fejeződött a második világháború, a Vörös Hadsereg 1944. december 22-én kelt 0060 számú parancsa alapján elindult a német nemzetiségűek ellen irányuló etnikai tisztogatás, amely elsősorban a 17–45 éves férfiak, illetve a 18–30 éves nők kényszermunkára hurcolását jelentette. A háború után ellenségként, kollektív háborús bűnösökként kezelt német nemzetiségűek kitelepítésére a 12 330/1945. sz. ME rendelet²¹ (*Magyar Közlöny*, 211. sz.) adott „jogalapot”.

Becslések szerint 1946 és 1948 között nagyjából 200 ezer német nemzetiségű magyar állampolgár volt kénytelen elhagyni az országot, hátrahagyva ingó- és ingatlan vagyonát, ami hozzávetőleg 250 ezer kat. hold földet és 45 ezer ingatlant jelentett.²² Többségük a Szövetséges Erők által megszállt, kisebb részük a szovjet érdekszférába tartozó Németországba került.

A kárpótlás intézménye

Hazánkban a fent említett sérelmek kárpótlásának gondolata először még a rendszerváltás előtt merült fel,²³ de igazán konkrét lépésekre csak 1990-től

került sor.²⁴ 1991-ben megszületett az I. vagyoni kárpótlási törvény,²⁵ majd hamarosan ezt követte 1992-ben a II. vagyoni kárpótlás,²⁶ és ugyanebben az évben a személyi kárpótlás.²⁷

A kérelmek elbírálására speciális Hivatalokat hoztak létre. A vagyoni kárpótlást a Fővárosi és a Megyei Kárpótlásai Hivatalok bírálták el, míg a személyi kárpótlási kérelmek az Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal hatáskörébe tartoztak. A külföldiek vagyoni kárpótlásával kizárólagosan a Fővárosi Kárpótlási Hivatal foglalkozott.

Hazánkban – elkertülendő az ellenzék komolyabb ellenállását – az egyes sérelmek elszenvedését követő hosszú időtartamban történt, főként gazdasági változásokra való hivatkozással, vagyoni kárpótlás esetén, nem a vagyon visszaszolgáltatásának módját választotta az Antall-kormány, hanem bevezette a kárpótlási jegyet mint értékpapírt. A kárpótlást szakaszokban hajtották végre az ország gazdasági helyzetére való tekintettel.²⁸

A vagyoni kárpótlás

A kárpótlás módjáról a jogszabály kimondta, hogy a kárpótlás összegéről kárpótlási jegyet kellett kiállítani. A kárpótlási jegy értékpapír, amely bemutatóra szóló és átruházható volt. Ez a kárpótlási jegy felhasználható volt termőföldvásárlásra, továbbá a privatizáció során részvények vagy akár üzlet-rész vásárlására. Bizonyos esetekben a kárpótlási jegy tulajdonosát elővásárlási jog illette meg. A kárpótlási kérelmeket első fokon a fővárosi vagy megyei Kárrendezési Hivatalhoz kellett benyújtani, és ezen Hivataloknál történt a kérelmek elbírálása. Másodfokon az Országos Kárrendezési Hivatal volt jogosult eljárni.

Külön rendelkezés vonatkozott a termőföldekre, vállalkozásokra, értéktárgyakra. A kár mértékének meghatározására – melyek közül néhányat megemlítek – az alábbiak szerint került sor. Termőföld elvétele során a kár mértékénél 1 AK (arany korona) 1 ezer Ft értéknek felelt meg. Erdők esetében a törvény négyszeres szorzó alkalmazását írta elő.²⁹

Vállalatoknál az elvételkori alkalmazottak létszámától függött a kárpótlás mértékének a megállapítása, amely az esetek többségében nehezen volt bizonyítható, főként a kis- és családi vállalkozásokra nézve. Míg az ingatlan elvételét a korabeli telekkönyvi betétek alapján lehetett vizsgálni, az alkalmazottak számát illetően meglehetősen kevés, az elvételkori bizonyító erejű irat maradt fenn. Ugyanez jellemző az értéktárgyak elvételének igazolást tekintve is.

A második kárpótlási törvényben (1992. évi XXIV. törvény) a kötelező letétbe helyezések során elvett értéktárgyagnál a kár mértékének meghatározásakor a férfi, női és a gyermek aranytárgyakra, valamint az egyéb platina és brill tárgyakra különféle átlagsúlyokat alkalmazott a jogszabály.

Az említett törvények és a pótkárpótlás alapján közvetlenül közel másfél millió személyt érintett a magyarországi vagyoni kárpótlási folyamat. Ha

hozzá vesszük családtagjaikat, akkor megállapíthatjuk, hogy közvetve valószínűsíthetően legalább kétmillió személy volt érintett. A fővárosi és a megyei kárrendezési hivatalok csaknem 1,5 millió kérelem sorsáról döntöttek az évek során (L. 1. táblázat).

1. táblázat

A kárpótlás során meghozott határozatok száma és megállapított jegyek aránya

Kárpótlás megnevezése	Kárpótlási kérelmek száma (darab)	Határozatok száma (darab)	Megállapított kárpótlási jegy címletértéken (Mrd Ft)
I. vagyoni kárpótlás	817 840	817 833	55,36
II. vagyoni kárpótlás	78 838	78 765	10,97
Pótkárpótlás	532 830	532 703	14,60
Összesen	1 429 508	1 429 301	80,93

Forrás: saját szerkesztés, MIHÁLYI Péter: *A kárpótlás*, ÁPV Rt., Budapest, 1997, 26. p. alapján.

A személyi kárpótlás

A vagyoni kárpótláson túlmenően hazánkban a személyi kárpótlásra is sor került. Az idevonatkozó törvény: 1992. évi XXXII. törvény, melynek hatálya kiterjedt azokra a személyekre, akiket vagy hozzátartozóikat – a jogosultakat a törvény felsorolta – az 1939. március 11. és 1989. október 23. között politikai okokból életüktől vagy szabadságuktól jogtalanul megfosztottak. Az e törvény alapján kárpótlásra jogosultakat kétféle módon kárpótolta a magyar állam: vagy kárpótlási jegy vagy életjáradék került megállapításra számukra.

Az élet elvesztéséért egymillió forint összegű kárpótlás járt, melyre a sérelmet elszenvedett özvegye, gyermeke vagy a szülők voltak jogosultak.³⁰ Csökkentett összegű, vagyis 500 ezer forint járt abban az esetben, ha nem volt életben maradt a fent felsorolt közvetlen hozzátartozók közül, így ebben az esetben a testvér jogosult a kárpótlásra.³¹

A szabadságelvonásért járó kárpótlást a jogosult várható élettartama alapján állapították meg. Szabadságelvonásnak minősült a szabadságvesztési büntetés, előzetes letartóztatás, kényszergyógykezelés, „zárt táborszerű fogva-tartás”, munkaszolgálat, kényszermunka, második világháború alatti faji, vallási, politikai okokból történt deportálás, szovjet hadifogságba esett katonák (akiket a tv. 1945. augusztus 1. után kényszermunkára hurcoltnak tekint), továbbá azok, akik bizonyítani tudták, hogy magyarországi állampolgárok, de vallási, nemzetiségi vagy politikai okokból hazánkon kívül – a Párizsi Békeszerződés határait alapul véve – sérelmet szenvedtek.³²

A személyi kárpótlási kérelmeket lakhelytől függetlenül az Országos Kárpótlási és Kárrendezési Hivatalhoz kellett benyújtani. A személyi kárpótlásra és az azt követő pótkárpótlásra, az 1997. évi XXIX. és a 2006. évi XLVII. törvénynt leszámítva közel 450 ezer személy adta be kárpótlási igényét az

OKKH-hoz, amelyekre vonatkozó statisztikai adatokat az alábbi táblázat tartalmazza.

2. táblázat
Személyi kárpótlási kérelmek száma

Kárpótlás megnevezése	Kárpótlási kérelmek száma (darab)
Személyi kárpótlás	368 464
Pótkárpótlás	80 644
Összesen	449 108

Forrás: saját szerkesztés, MIHÁLYI Péter: *A kárpótlás*, ÁPV Rt., Budapest, 1997, 26. p. alapján.

Kárpótlási jegyek felhasználása

A kárpótlási jegyek felhasználására többféle lehetőség nyílt a jogosultak számára, ezek közül a leggyakoribbakat érdemes kiemelni:

- földtulajdon megszerzése (földárveréseken való felhasználás);
- kárpótlási jegyek életjáradékra váltása;
- részvénycsere, üzletrészvásárlás;
- Kárpótlási Jegy Hasznosító Társaságoknál történő befektetés.

Földtulajdon megszerzése (földárveréseken való felhasználás)

Az árverések megkezdése előtti munkálatok részét képezte a szövetkezeti és állami tulajdonban levő földekből a földalapok kárpótlási célra történő kijelölése. Ezt követően indulhattak meg a földárverések.

3. táblázat
Földalapok kijelölése

Terület	Hektár	AK	Termőterület %-ban
Kárpótlás céljára	2 673 492	45 254 097	33,83
Árverésre előkészítve	2 747 594	46 745 067	34,76
Kijelölt terület %-ban	102,77	103,29	
Részarány kiadás céljára	2 954 112	49 785 823	37,83

Forrás: Dr. LABAY Attila: *Gazdálkodás a kárpótlás után*, Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, 1996, 100. p., I. számú melléklet

4. táblázat

A magyarországi termőföldárverések statisztikai adatai

Terület	I. földalap	II. földalap
Összes árverés száma	21 352	5 425
Árverésen résztvevők száma	762 660	339 486
Tulajdonhoz jutottak száma	614 794	147 905
Elárverezett AK érték (AK-ban)	37 509 436	1 761 050
Elárverezett földterület (ha-ban)	1 976 530	166 060

Forrás: saját szerkesztés a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálat 2007. 10. 29-i adatai alapján, <http://www.kih.gov.hu/alaptev/karpotlas/archivum/statisztika/statisztika2006_2007.html> (letöltve 2011. 05. 31.)

Összességében elmondhatjuk, hogy a kárpótlás során több mint 750 ezer fő jutott földtulajdonhoz.

Kárpótlási jegyek életjáradékra váltása

A vagyoni kárpótlás során nagyon kevesen kérték az életjáradékra váltást, azonban a törvényi változások hatására több mint 70 ezer személy kérte a későbbiekben az életjáradékra váltást, amit például lakásvásárlás során is fel tudtak használni.³³ Például 1998. január végéig 4,674 milliárd jegyet cseréltek életjáradékra.³⁴

Részvénycsere, üzletrészvásárlás, privatizáció

5. táblázat

Kárpótlási jeggyel történt tranzakciók

Ágazat	Tranzakciók száma	A felhasznált jegyek értéke (Millió Ft)	Felhasznált kárpótlási jegyek aránya a vételárban (%)
Mező-, erdő- és vadgazdálkodás	33	2081,675	54,36
Bányászat	2	160,920	97,06
Feldolgozóipar	170	13 693,756	39,44
Építőipar	20	1309,511	42,51
Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikkek javítása	91	12 109,206	61,25
Szálláshely szolgáltatás, vendéglátás	21	1767,349	34,98
Ingatlanügylek	22	4315,320	78,37
Egyéb	3	65,206	93,64
Összesen	362	35 502,943	48,89

Forrás: Éves jelentés az Állami Vagyongyűnökség tevékenységéről, Budapest, ÁPV Rt., 1995, 20. p.

Az Állami Vagyontügynökség 1994. évi éves jelentése szerint az ÁVÜ ebben az évben 362 tranzakcióban fogadott el kárpótlási jegyeket. A kisbefektetők számára több társaság részvénye volt cserélhető kárpótlási jegyért.³⁵

Kárpótlási Jegy Hasznosító Társaságoknál történő befektetés

„Az 1994–1995 közötti időszakban, a Felügyelet engedélye alapján, számos (kárpótlási jegy/részvény cserével alakult), úgynevezett Kárpótlási Jegy Hasznosító Társaság kezdte meg működését – nyilvános részvény kibocsátás keretében.”³⁶ Azonban elmondható, hogy ezen társaságok általi kárpótlási jegy részvényre történő váltása körül rengeteg panasz látott napvilágot. Ezen túlmenően sajnálatos módon a felügyeleti szerv nem rendelkezett olyan hatáskörrel, hogy ezen Társaságok gazdálkodását felügyelhesse.

Kárpótlás Romániában

Történelmi háttér, az államosítás lépcsői Romániában

Romániában 1945. március 6-án – a Vörös Hadsereg nyomására – a magyarul jól beszélő Petru Groza (Gróza Péter) alakíthatott kormányt, Nemzeti Demokratikus Egységfront Kormányára néven, és szinte azonnal belekezdtek az agrárreformba, az államosításba. Ezen időszakban, vagyis „a kommunista rendszer uralomra jutásának és megszilárdulásának időszakában a CASBI-törvény (Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice – Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár), az 1945-ös agrárreform, az 1948-as államosítási folyamat és a szövetkezetek állami irányítás alá kerülése járt a legsúlyosabb következményekkel a magyar kisebbség gazdasági helyzetére nézve”.³⁷

A CASBI-t az 1944. szeptember 12-én, Moszkvában megkötött szovjet-román fegyverszüneti szerződés 8. szakasza alapján hozták létre. A törvény értelmében „a román kormány és főparancsnokság kötelezi magát, hogy nem engedélyezi Németország és Magyarország vagy ezek állampolgárai; vagy ezek területén, vagy az általuk elfoglalt területeken lakhellyel bírók tulajdonát képező bármilyen természetű vagyonok (beleértve az értéktárgyakat és pénzt is) a szövetséges főparancsnokság engedélye nélkül történő kivitelét vagy kisajátítását. A román kormány és főparancsnokság ezeket a vagyontárgyakat a szövetséges főparancsnokság részéről megállapítható feltételek mellett fogja megőrizni.”³⁸ A törvény értelmében elrendelték a Románia területén tartózkodó magyar természetes és jogi személyek, valamint az úgynevezett „vélelmezett ellenségek” javainak zárolását. „Vélelmezett ellenségnek tekinthetők a német vagy magyar területen, vagy ezek által elfoglalt területeken tartózkodó személyek, állampolgárságra való tekintet nélkül, valamint azok a román állampolgárok, akik 1944. szeptember 12-e

előtt vagy után Németországba vagy Magyarországra, vagy általuk elfoglalt területekre menekültek.”³⁹

Az akkori magyar becslések szerint a zárolások hozzávetőleg 50 ezer magyar állampolgárt, valamint több ezer, a magyar állam tulajdonában lévő épületet és mintegy 103 iparvállalatot érintettek, nagyjából egymilliárd forint (!) értékben.⁴⁰ Magyar és nemzetközi nyomásra 1947. október 13-án jelent meg a 333/47-es törvény, mely rendelkezett ugyan a magánszemélyek zár alá vett javainak felszabadításáról, azonban a lebonyolítást illetően román részről sok visszásság történt, melyet a későbbiekben sem igazán tudott a magyar állam rendezni.

Az agrárreform

Még az 1944-es CASBI-törvényt megelőzően, Nagy-Románia megalakulása után, 1921-ben zajlott le az első, egyben Európa egyik legnagyobb arányú agrárreformja, melynek keretében a magyar közösség föld- és erdővagyonának igen jelentős részét elkobozták Erdélyben, a Bánságban, a Körös-vidéken és Máramarosban.⁴¹ Romániában összességében a földalap több mint 20%-át, mintegy hatmillió hektár földet sajátították ki, és ebből 1938-ig 4,3 millió hektár földet osztottak ki 1425 millió parasztnak.⁴² Az elkobzás elől csak azok az engedélyezett méreten felüli területek (ez más volt a Regátban és más Erdélyben, nyilván az erdélyiek kárára, ami sík területen 50 hektár szántót, domb- és hegyvidéken 100 hektárt jelentett) menekültek meg, melyeket tulajdonosuk cégbe apportált. Ugyanis a cégek tulajdonára a releváns törvények nem vonatkoztak.

Erdélyben 70:30 volt az aránya a 100 holdnál kisebb, illetőleg nagyobb birtokoknak. A birtokosok 98%-a kevesebb, mint 100 holddal bírt. A 100 holdon felüli birtokok majdnem 60%-a valamilyen közbirtok volt, többségében egyházi és közbirtokossági vagyon, valamint nagyrészt erdőt jelentett.⁴³

A törvény a közép- és nagybirtokosok mellett különösen érzékenyen érintette az egyházakat. A katolikus egyház földterületeinek több mint 95%-át, a református egyház földjeinek nagyjából 40%-át, az unitárius egyház esetén közel 64%-át és a magyar evangélikus szuperintendencia 7%-át kobozták el. Összességében a romániai magyar egyházi földbirtokok közel 85%-át kisajátították.⁴⁴ Érdekes megemlíteni, hogy a kisajátított egyházi vagyon közel 93%-a a magyar egyházakra esett...⁴⁵

A második világháború után, 1945-ben végrehajtották a második földreformot,⁴⁶ amely a későbbi államosítási törvénnyel karöltve immár teljesen tönkretette a magángazdaságokat és sokáig bebetonozta a szinte életképtelen törpebirtokokat, hiszen a földreform „eredményeképp” 1 057 674 hektár föld került 796 129 család tulajdonába,⁴⁷ minek következtében a „gazdaságok 94%-át a 10 hektár alatti birtokkategória tette ki”.⁴⁸

A magyar kisebbség által elszenvedett károokra jellemző példa a Mezőgazdasági Minisztérium egy 1946. évi jelentésének azon adata, mely szerint

„Kolozs megyében a kisajátított földterület 87%-a magyar nemzetiségűek tulajdonát képezte, míg a földosztásban részesült magyar nemzetiségűek számaránya mindössze 35% volt. Hasonló volt a helyzet Maros megyében is (72%, illetve 36%).“⁴⁹

Az államosítási törvény

Az 1947. február 10-i Párizsi Békeszerződés után alig egy évvel, 1948. június 11-én lépett életbe a román államosítási törvény, mely kiterjedt mind az ingó- és ingatlan vagyonokra, mind a gazdasági társaságokban meglévő tulajdonrészekre is.⁵⁰ Az államosítás szinte egészen a rendszerváltásig, 1989-ig folyt, hol intenzívebben, hol kevésbé. Az első nagy hullám 1948 és 1953 (Sztálin halála) közötti időszakra tehető,⁵¹ majd 1957-től újra felerősödött a folyamat, olyannyira, hogy a 92/1959-es kormányrendelet⁵² alapján családok ezrei váltak hajléktalanná.

Az utolsó nagy hullám 1974-ben történt – alig fél évvel Ceaușescu elnök-ké választása után –, amely visszamenőleges hatállyal is, azon személyek vagyonekobbzására irányult, akik nem rendelkeztek állandó romániai lakhellyel, vagyis a hazájukat elhagyni kényszerült magyar és német nemzeti-ségűek ellen, összességében több mint 1,3 millió embert érintett.⁵³

Személyi szabadságjogok korlátozása

Észak-Erdély visszacsatolásával az erdélyi zsidók is mindazt átérték, amit a jelenlegi Magyarországon élő társaik, s a malenykij robot is szintúgy érintette az erdélyi németeket, magyarokat, mint az itthoniakat. Az erdélyi magyaroknak a kényszermunkatáborok a Duna-deltát, Dobrudzsát jelentették, ahonnan sokan már nem jöttek vissza élve.

Egy momentumot a tanulmány szempontjából érdemes kiemelni, az 1949. évi 87. törvény hatályba lépésének másnapját, azaz a húshagyókedd utáni éjjelt, amikor egész Romániában igen szervezeten, ugyanabban az időben összegyűjtötték, akkori szóhasználatból élve „kiemelték” a földbirtokosokat, és korábbi lakhelyüktől távol, kényszerlakhelyre (domiciliu obligatoriu, D.O.) hurcolták őket és családjukat. Erdélyben Dévát, Gyulafehérvárt, Marosvásárhelyt és Sepsiszentgyörgyöt jelölték ki kényszerlakhelyül, de sokan – főképp a háromszékiek – Dobrudzsában kötöttek ki. A D.O. pecsét bekerült személyi igazolványukba, a rendőrségen minden héten jelentkezniük kellett, és nem hagyhatták el a számukra kijelölt települést az embertelen körülmények között, embertelen munkát végző korábbi földbirtokos családok.

A rendszerváltozás után

1989 után a társadalom a piacgazdaság megteremtését, a magán- és köztulajdon helyzetének rendezését, a szociális háló biztosítását, a diktatúra évtize-

deiben elszenvedett erkölcsi és anyagi károk kárpótlását várta el a régi-új politikai elitől, amely azt az euroatlanti integráció jegyében, jogszabályalkotási dimenziójában igyekezett is megteremteni.

Ami a vagyoni kárpótlást illeti, Románia a javak természetbeni visszaszolgáltatása, azaz a *restitutio in integrum* mellett döntött. Amennyiben erre nem volt mód, úgy kártérítésre volt lehetőség.⁵⁴

Jogi háttér

Az 1945. március 6. és 1989. december 22. között jogtalanul elkobozott ingatlanok (épületek, erdők, szántók és egyéb mezőgazdasági célú területek) jogi helyzetének rendezése, azaz visszaszolgáltatása terén az elmúlt két évtizedben törvények és (sürgősségi) kormányrendeletek sora született: 18/1991, 19/1991, 112/1995, 169/1997, 83/1999, 94/1999, 1/2000, 94/2000, 10/2001, 501/2002, 290/2003, 66/2004, 127/2005, 247/2005, 1093–1095/2005. Ebből a legfontosabbak:

- 18/1991 sz. földalapról szóló és az azt kiegészítő, módosító 169/1997-es törvény;
- 10/2001-es törvény az 1945. március 6. és 1989. december 22. között jogtalanul elkobozott ingatlanok jogi helyzetéről, illetve a kártérítés rendezéséről;
- 501/2001-es törvény az ugyanebben az időszakban egyházaktól elkobozott vagyona vonatkozóan;
- 66/2004-es törvény a nemzeti kisebbségektől kisajátított vagyonról;
- 9/1998-es törvény a Bolgár Állam által, román állampolgároktól 1940-ben kisajátított vagyona vonatkozóan;
- és a 290/2003-es törvény a Besszarábia, Észak-Bukovina és Herta megyékben 1947-ben államosított vagyona vonatkozóan.

Az ügyeket a 361/2005-ös kormányhatározattal létrehozott, a Miniszterelnöki Hivatal felügyelete alá tartozó Autoritatea Națională pentru Restituirea Proprietăților (Nemzeti Kárpótlási Hatóság), valamint az önkormányzatok, illetve a mérhetetlen mennyiségű per esetében a különböző bíróságok intézik.

18/1991. számú törvény

A régóta várt föld-visszaszolgáltatási törvény nem váltotta be a kárpótlásra várók reményeit, ugyanis az 1945-ös földreform utáni nem pedig az azelőtti állapotot kívánta visszaállítani. Következésképp mindazok kimaradtak a kárpótlásból, akiknek földjeit az említett földreform keretében sajátították ki. Ennek pedig az lett az eredménye, hogy egyes információk szerint 1,2 millió bírósági ügy van folyamatban az 1945. március előtti állapotok visszaállítása érdekében.⁵⁵

10/2001. számú törvény⁵⁶ – a jogosultak köre

A törvény egyaránt vonatkozik a természetes és jogi személyekre, egyúttal rendelkezik arról, hogy az egyházak és kisebbségek elkobozott ingatlanjainak elidegenítése vagy rendeltetésük megváltoztatása az ezek restitúciójáról szóló későbbi jogszabály megjelenéséig tilos. Viszont azok, akik Románia által ratifikált nemzetközi egyezmény(ek) alapján már korábban kártérítésben részesültek a román államtól, elkobzott ingatlanjaikat nem igényelhetik vissza.

Visszaigényelheték ingatlanjaikat azon természetes személyek és örököseik – függetlenül állampolgárságuktól –, akik közvetlenül vagy közvetve (jogi személyen keresztül) tulajdonosai voltak az elkobozott ingatlanoknak.

A törvény értelmében azon jogi személyek is jogosultak kárpótlásra, amelyek jogfolytonosan működtek az elkobzástól a törvény megjelenéséig, illetőleg működésüket a kommunista diktatúra ugyan megszüntette, de 1989. december 22. után újraalakultak, és bírósági határozattal tudják bizonyítani a korábbi jogi személlyel fennálló azonosságukat.

Az egykori és a törvény meghozatalakor működő politikai pártok is visszaigényelheték ingatlanjaikat.

A visszaigényelhető ingatlanról

A földdel ellentétben az ingatlanok esetében nem volt felső határ, ami annyit jelent, hogy minden elkobozott ingatlan (beépített vagy beépítetlen telkek, épületek a hozzájuk tartozó telkekkel) és a hozzá tartozó elkobzott berendezések, szerelvények visszaigényelhetőek (amennyiben ezeket nem cserélték ki azóta), kivéve, ha az ingatlanon nem létesült és nem kezdtek meg közérdekű beruházást.

A törvény értelmében a 18/1991., a 169/1997., valamint az 1/2001. számú földtörvényekkel már szabályozott föld- és erdőterületek nem igényelhetők vissza.

Eljárásilag óriási különbség a magyar kárpótlással szemben, hogy míg idehaza a vagyoni kárpótlást a Fővárosi és a Megyei Kárpótlásai Hivatalok bírálták el, addig Romániában a korábbi tulajdonosoknak közvetlenül ahhoz a jogi személyhez kellett benyújtaniuk az úgynevezett visszaigénylési felszólításukat, amelyik a törvény kihirdetésekor a kezelője/tulajdonosa volt. Ebből következik, hogy jelenleg is megközelítőleg 1,2 millió per van folyamatban.

A felszólítás megküldésének határideje a törvény megjelenésétől számított 6 hónap volt, azonban a bizonyításhoz szükséges dokumentumok prezentálására 18 hónap állt rendelkezésre, a felszólítottak pedig 60 napja volt dönteni, hogy visszaadja-e természetben az ingatlant, kártérítést ajánl fel, vagy visszautasítja a felszólítást.

Visszaszolgáltatás vs. kártérítés

Az elkobzástól számított, sokszor igen hosszú idő miatt természetesen előfordult számtalan olyan eset, amikor a visszaigényelt ingatlan nem szolgáltható vissza természetben. Például:

- a visszaigényelt ingatlan egyszerűen már nem létezik (lebontották, összedőlt). Ez esetben a telek, amelyen az épület állt, illetve az épület megmaradt része visszaigényelhető, és a lebontott épület, épületrész után kártérítés igényelhető;
- az állami oktatási, egészségügyi, köz-, kulturális és társadalmi intézményeknek, valamint a konzulátusoknak, kormányközi nemzetközi intézményeknek, külképviseléseknek, politikai pártoknak helyt adó ingatlanok, amelyek után kártérítés igényelhető.

Azon esetekben, amikor a tulajdonos korábban kártérítést kapott egy, az állam tulajdonába került ingatlan után, a tulajdonos visszaigényelhetette azt természetben, vagy lemondott erről a jogáról, viszont mindkét esetben az adódó értékkülönböt rendezni kell.

Az időközben beépített telkek esetében a beépített terület után kártérítést lehetett igényelni, a fennmaradó rész pedig visszaigényelhető volt.

Elkobzott ingatlannal bíró jogi személyben lévő résztulajdon után kártérítés volt igényelhető, akárcsak abban az esetben, ha az eltelt időben az ingatlan alapterületének 50%-ánál nagyobb mértékben hozzáépítettek, ekkor ugyanis az elkobzott ingatlan új ingatlannak minősül. Sok visszásságot szült az 1995/112. számú törvény alapján eladott ingatlanok ügye, ahol a korábbi tulajdonos csak igen ritkán kapta vissza elkobzott ingatlanát, többségében kártérítésre volt jogosult.

Az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásáról egy külön törvény, az 501/2002. számú törvény rendelkezik.

A Kárpótlási Alap

Annak, aki természetben nem kaphatja vissza ingatlanát, a román állam a tulajdonában álló gazdasági társaságok részvényeit ajánlja fel. Ennek teljesítése érdekében hosszas előkészítés és várakozás után a kormány 2005 decemberében több mint három milliárd euró tőkével megalapította a Kárpótlási Alapot (Fondul Proprietatea), melynek kezelője egy közel hároméves procedúra utána, 2009-től a Franklin Templeton Investments lett. A károsultakat egy lej jogosnak ítélt követelés fejében egy lej nominális értékű kárpótlási jegyekkel kártalanították. „A kormány az elmúlt öt évben az alap mintegy 63%-át felhasználva mintegy 300 ezer személyt kártalanított közel 2,5 milliárd euró értékben. Jelenlegi árfolyamon nagyjából ugyanennyit ér a pénzügyminisztérium tulajdonában maradt 37%-os FP-részesedés.”⁵⁷

A januári IPO (Initial Public Offering, vagyis elsődleges tőzsdei bevezetés) után a papírok árfolyama – a kártérítésben érdekelt magánszemélyek

erős eladási nyomásának hatására – meredeken zuhanni kezdett. Olyannyira, hogy májusban történelmi mélypontra, 0,48 RON-ra zuhant az árfolyam. Pedig az Alapban igazán komoly cégek vannak: 27 tőzsdén jegyzett és további nagyjából 60, tőzsdén nem jegyzett vállalat, többek közt olyanok, mint az OMV Petrom, Transgaz, Transelectrica, BRD-Groupe Societe Generale, a Konstancai és Temesvári Nemzetközi Repülőtér, E.ON Gaz Distribuție, E.ON Energie România, E.ON Moldova Distribuție, ENEL, GDF Suez Energy România, Romgaz, Nuclearelectrica, Román Posta, Petrotel-Lukoil.⁵⁸ A jelenlegi árfolyam és a még közel 60 ezer kártérítésre váró komoly veszélyt hordoz magában a román kormányra nézve. „Becslések szerint ahhoz, hogy a román kormány minden követelést kielégítsen, a meglévő tulajdonrészén kívül közel 4 milliárd euróra volna szüksége.”⁵⁹

A 247/2005. számú restitúciós törvény

A várható EU-csatlakozás miatt szükségessé vált a restitúciós törvények jogharmonizációja. Ennek keretében a kormány sürgősségi kormányrendelettel léptette életbe a korábbi kárpótlási törvényeket módosító 247/2005. számú restitúciós törvényt. A törvény módosítja a földalapról szóló 1991. évi 18., az 1997. évi 169., és a 2000. évi 1. törvényt, a közösségi ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló 83/1999-es sürgősségi kormányhatározatot, a magántulajdonra vonatkozó 10/2001-es, és az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásával foglalkozó 501/2002-es törvényt.

A törvény kitér a kártalanításra és utal a korábbi visszaélésekre, visszaságokra (például bérelt ingatlanok eladása, majd visszaigénylése), valamint próbálja rendezni azokat. Az erdők esetében (nincs felső határa a visszaigénylésnek) az 1948. évi állapotot, a földtulajdon esetében (csak román állampolgárok élhetnek a visszaigényléssel) pedig az 1945. évi 187. törvény alapján végrehajtott földreformot veszi alapul, egyúttal visszaszolgáltatja a területekhez tartozó épületeket és erdei utakat is.

A sokszor hiányos vagy nem létező dokumentációk miatt újfent bevezeti a legalább két tanúval történő bizonyítás lehetőségét, ami sajnos visszaélésekre is okot ad. Viszont egyszerűsíti a tulajdonlevelek kibocsátását. Semmisnek minősíti a jogtalanul megszerzett föld- és erdőterületek tulajdonjogát.

Fontos kiemelni, hogy a törvény alapján természetben vissza lehetett igényelni azon ingóságokat is, melyek az elkobzáskor az ingatlanban voltak (festmények, bútorok, ékszerek, órák, könyvek stb.), persze csak ha még léteztek vagy hollétükről tudtak. Máskülönben kártérítésért folyamodhattak a károsultak.

A korábbiakhoz képest az elkobozott egyházi földterületek és a közintézményeknek helyet adó ingatlanok után járó kárpótlás is kedvezőbb lett. Ez utóbbinál a korábbiakkal ellentétben kötelezővé vált a visszaszolgáltatás

azzal a kitételrel, hogy a régi-új tulajdonosnak a visszaszolgáltatás napjától további öt évig helyet kell biztosítania az intézménynek, amennyiben az oktatási vagy egészségügyi célú. Bérleti díjra azonban jogosult.

A visszaszolgáltatott vagyon

Mint az előzőekben láthattuk, a felsorolt törvények és kormányrendeletek fokozatosan biztosították és növelték a visszaigénylés mértékét, az igénylők körét (kezdetben csak román állampolgárok, később külföldiek is). Végeredményben föld esetében 50-100 ha, erdő, belterületi telek és épületek esetében pedig nincs felső határa a visszaigénylésnek. A visszaszolgáltatott és visszaszolgáltatás alatt lévő vagyon összességében – azt hiszem, túlzás nélkül mondhatjuk – hatalmas.⁶⁰

2009. szeptember végével a 10/2001. számú törvény kapcsán 202 808 kárpótlási kérelmet regisztráltak, amiből 117 442 esetben született döntés. Ebből 43 047 ügyet utasítottak el formai és egyéb hiányosságok miatt.⁶¹

Egyházak

Az egyházak – a vonatkozó jogszabályok alapján – 2006. január 25-ig 14 800 kárpótlási kérelmet nyújtottak be, amiből 2009 decemberéig 4200 ügyet oldott meg a hatóság, és 310 esetben áll fent jogvita.⁶²

6. táblázat

Az egyházi kárpótlási igények és megoldott ügye száma

Egyház	Igénylések száma	Megoldott ügyek száma
ortodox	2215	836
római katolikus	1203	547
görög katolikus	6723	1025
református	1208	642
zsidó	1918	573
evangélikus (német)	1133	452
evangélikus (magyar)	29	22
unitárius	82	53
egyéb*	303	46
összesen	14 814	4200

* például: muszlim, örmény, Hetednap Adventista Egyház stb.

Forrás: Raport de activitate 2009, Autoritatea Națională pentru Restituirea Proprietăților, București, 2009, 15. p.

Köz- és nagybirtokok

Erdélyben számottevő nagybirtokkal – a magyarországi arányokhoz képest – viszonylag kevesen rendelkeztek. Mindössze a birtokosok 2%-ának volt 100 holdnál nagyobb területe, ezek 60%-a ráadásul valamilyen közbirtok

volt, többségében egyházi és közbirtokossági vagyon, többnyire erdő.⁶³ Ezek esetében fennáll az a hipotézisünk, hogy nemcsak életképes, hanem tőkebefektetéssel versenyképes gazdaságokat lehet létrehozni, amelyek tulajdonosaikon túl igen sok embernek adhatnak megélhetést.

Az egykori nagybirtokosok közül kiemelkedik a Bánffy család, amely több nemesi családdal együtt még az 1921-s földreform előtt létrehozta a Gödemesterházi Erdőuradalmi Rt.-t (1918. december 28-án), ebbe 24 ezer hektár erdőt és kaszálót apportáltak.⁶⁴ Nagyobb gazdaságokkal rendelkeztek még az Apor, Bethlen, Haller, Kendeffy, Kemény, Kornis, Mikes, Teleki, Ugron, Wass, Wesselényi családok, akiknek leszármazottai birtokok, üzemek, gyárépületek, kaszinók, pénzügyi épületek, kastélyok, paloták visszaszerzésére nyújtották be igényüket. Kastély, illetve kúria jellegű ingatlanok számbavétele kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a bukaresti Ion Mincu Műépítészeti Egyetem diákjai által 2007-ben végzett felmérés szerint „Erdélyben, a Bánságban, a Partiumban és Máramarosban kb. 500, művészettörténeti szempontból igen értékes nemesi lak”⁶⁵ található, melyek jelentős része lassan visszakerül egykori tulajdonosához.

Visszásságok

Romániában főképp a túlburjánzó bürokrácia és a helyi gazdasági érdekek igen sok esetben hátráltatják a restitúciót. Élen járnak ebben a különböző érintett állami szervek (különösen az erdészetek, illetve a rendőrség is) és persze az önkormányzatok. A nagybirtokok esetében a hatóságok gyakran hivatkoznak arra, hogy a CASBI által zár alá helyezett vagyonokra nem vonatkoznak a restitúciós törvények – ami nem igaz –, és megtagadják a visszaszolgáltatást.

Olykor maguk a törvények is akadályozzák a természetbeni visszaszolgáltatást. A 112/1996-os törvény lehetővé tette a lakásbérletnek, hogy megvásárolja bérleményét az államtól, tekintet nélkül arra, hogy az korábban kisajátítás tárgya volt-e. A törvény perek ezreihez vezetett, amelyek többnyire ma is folyamatban vannak.

Az elkobzott ingatlan nem visszaigényelhető, amennyiben a kisajátítás óta eltelt időben annak jelenlegi alapterülete 50%-ánál nagyobb mértékben hozzáépítettek, ekkor ugyanis az ingatlan már újjépítésűnek minősül és csak kártérítés igényelhető. Továbbá amennyiben visszaigényléskor az épületben állami oktatási-, egészségügyi-, köz-, politikai párt, kulturális- vagy társadalmi intézmény, esetleg konzulátus, kormányközi nemzetközi intézmény működik, úgy az ingatlan után szintén csak kártérítés igényelhető.

Cătălin Predoiu román igazságügyi miniszter szerint „mintegy kétezer romániai restitúciós ügyeket érintő per van folyamatban a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságán, amely eddig több mint kétszáz ítéletet hozott hasonló ügyekben. [...] A strasbourgi bíróság tavaly októberben arra köte-

lezte a román államot, hogy vizsgálja felül az egykori tulajdonosok kárpótlására vonatkozó törvénykezését, általános jelleggel orvosolja a nemzeti jogrendszerben található strukturális problémákat. A bíróság 18 hónapot adott Romániának, hogy felülvizsgálja a jelenlegi törvénykezést.”⁶⁶ Ennek hatására várható, hogy hamarosan változások lesznek az eddigi jogszabályokban.

Összegzés

A magyarországi kárpótlás valójában egy jelképes kártérítés volt a különböző elszenvedett sérelmekért. Ezzel szemben Románia gyökeresen más utat, a javak természetbeni visszaszolgáltatását, azaz a *restitutio in integrum*ot választotta, ezáltal megteremtve annak lehetőségét, hogy a javaiktól korábban megfosztott személyek és közösségek újra megteremthessék gazdasági függetlenségüket, s így egy erős középosztályt alkossanak.

Ami a magyar közösség (magánszemélyek, cégek, egyházak) számára visszaszolgáltatott vagyon nagyságát illeti, nos, nyugodtan kijelenthetjük, hogy szinte felbecsülhetetlen. Még akkor is, ha a magyar állam történelmi lehetőséget szalasztott el a romániai kárpótlás kapcsán, hiszen a magyar kormányok rendre hibáztak abban, hogy nem segítették szervezetten sem az anyaországi, sem az erdélyi magyarságot, örökösöket a visszaigénylésben. Bátran kijelenthetjük, hogy mivel a visszaigénylés sokszor anyagi, nyelvi és távolsági, így időbeli korlátokba ütközött, ezért a magyar államnak fel kellett volna állítania egy olyan – kimondottan a visszaigénylésre szakosodott – történészekből, levéltárosokból, jogászokból, ügyvédekkel álló hálózatot, amely kezelte volna a felvetődött magyarországi és erdélyi igényeket egyaránt. Nemcsak a családi legendákban élő erdélyi kastélyra, kúriára, birtokra gondolok, ahol a vélt vagy valós leszármazottak nem tudtak konkrétumokat, nem rendelkeztek megfelelő vagy akár semmilyen dokumentummal sem, és nyelvtudás, helyismeret, idő vagy anyagi erőforrások hiányában nem vállalkoztak hosszadalmasan elhúzódó ügyeket vizsgálni.

Meglátásom szerint nemzetgazdasági szinten vagy akár a költségvetés dimenziójában is elhanyagolható tétel lett volna egy történész- és levéltáros-csapat (akár diákokkal történő) felállítása, amely módszeresen utánajárt volna annak, hogy mely településeken érintheti egyáltalán a(z) azóta akár ott megszünt) magyar kisebbséget a kisajátított vagyonok restitúciója, mivel-hogy számtalan olyan település van, ahol ma már nem, vagy csak nagyon kis százalékban élnek magyarok, az emberi emlékezet pedig véges.

A kutatómunka által létrejött adatbázis az egyházak esetében egyszerűen kezelhető lett volna, hiszen szervezetten, nagy tömegben tudták volna visszaigényelni az elfeledett ingatlanokat, földeket.

A természetes személyek esetében több út is kínálkozott volna. Egyfelől a médián keresztül lehetett volna üzenni a hazai és külföldi magyarságnak, hogy elindult a visszaszolgáltatás és a magyar kormány ebben mindennemű – s értem ezalatt főképp a kézzelfogható anyagi, jogi, tanácsadási, kutatási stb. – segítséget megad, nagyjából a jogosultak tartózkodási helyétől függetlenül. A magyarországi lakhellyel rendelkezők a Fővárosi és a Megyei Kárpótlásai Hivataloknál egy mondjuk Restitúciós Ügyosztályon, a külföldi állampolgárok pedig a külképviseleteken intézhették volna ügyeiket. Másfelől a korábban említett kutatások alapján létrejövő adatbázist össze lehetett volna vetni a személyi- és lakcímnnyilvántartással, és a feltételezhető jogosultakat értesíteni lehetett volna levélben arról, hogy a Fővárosi és Megyei Kárpótlási Hivatalok Restitúciós Ügyosztályai térítésmentesen állnak rendelkezésre a komplett ügyintézésben.

Sajnálatos módon nem ez történt, a külügy mindössze általában egy-egy tájékoztató megjelenésére szorítkozott, minek következtében a szakértők szerint nagyon-nagyon sok olyan ingatlan maradt a román állam, illetve az önkormányzatok tulajdonában, amelyeket szisztematikus kutatómunka eredményeképp fel lehetett volna deríteni, és megtalálni jogos örökösüket – ezzel is erősítve a magyarságot Erdélyben, Székelyföldön.

Mindazonáltal vonatkoztassunk el ettől a „mi lett volna, ha” felvetéstől, s korlátozzuk magunkat a tények elemzésére. Az 1991 óta tartó kárpótlási és kárrendezési folyamat még így is felbecsülhetetlen vagyont szolgáltatott vissza jogos tulajdonosainak. A kérdés csak az, hogy a magyar közösség tud-e élni ezzel a lehetőséggel, vagy elvesztegeti azt? A földek, erdők, telkek, ingatlanok tekintetében a 2008 óta húzódó pénzügyi válságig lufiként növekvő gazdaság és ezen belül is az ingatlanpiac majdhogynem felszívott mindent, ami kecsesgató haszonnal járt a hosszú várakozás után. Sokan éltek a lehetőséggel, de sokan fantáziát láttak a restitúcióban, még többen pedig megélhetést, az ősi juss visszaszerzését látták benne.

Meglátásom szerint egy autonóm közösség igazi erejét nem kizárólag a politikai, kulturális, vallási, hanem a gazdasági autonómia adja. Ez teremtheti meg az alapját mindazon autonóm intézményrendszernek, amely az önazonosság megtartásához szükséges (gondolok itt például az oktatási rendszerre, kulturális intézményekre). Innentől fogva arra kell választ nyernünk, hogy a Székelyföld – a restitúció kapcsán – gazdaságilag életképes-e, és ezáltal autonóm-e. Nos, egyelőre nem, miután hiányoznak azok az infrastruktúrális, gazdasági és humán erőforrás-fejlesztések, amelyek ehhez elengedhetetlenek lennének. Az ehhez szükséges források előteremtése pedig nem könnyű feladat, még akkor sem, ha ezek jó része EU-s támogatásokból elnyerhető lenne, mivel vagy az önrész hiányzik, vagy önálló fejlesztési régió hiányában az átgondolt és politikailag támogatott koncepció, esetleg mindkettő.

Ugyanakkor az a föld és azok az ingatlanok, melyeken a fejlesztések megtörténhetnek, döntő többségükben a magyar közösség tulajdonában vannak, ami nagy helyzeti előnyt biztosít egy autonóm gazdasági fejlődéshez. A visszaszolgáltatott föld alapja (lehet) a családi gazdaságoknak. A földreform mércéjével mérve az összes birtok körülbelül 30%-át kitevő nagybirtokok (vagyis a 100 holdon felüli területek) közt szép számmal akadnak versenyképes méretűek, melyek többsége, mintegy 60%-a, vagyis az összes birtok körülbelül 18–20%-a egyházi, illetve közbirtokossági tulajdonban van. Ezek feltőkésítése a közösségek jövője szempontjából elengedhetetlenül szükséges.

A visszaszolgáltatott ingatlanok a turizmusnak, szolgáltató szektornak képezik, képezhetik alapját. Azonban nem elég a visszaadott föld, az erdő és a panziók, hogy egy gazdaságot erre alapozni lehessen.

Következésképpen látható, hogy a kárpótlás jó és stabil alapokat teremtett, amelyekre lehet építkezni, azonban a romániai magyar politikai elitnek ki kellene találnia, és nem utolsósorban „el kellene adnia” Székelyföldet házon (azaz Románián) belül és kívül (a befektetők, az EU felé) egyaránt. Ki kellene végre találni, hogy a dimbes-dombos tájon és a kékre festett parasztházakon kívül mivel tud megjelenni a befektetők előtt Székelyföld. Kiváló és támogatandó tett volt, hogy a nemrégiben megnyílt a régió irodája Brüsszelben, de mögé kell rakni a stratégiát, azt, hogy mit akarunk elérni: high-tech központot, K+F bázist, autóipari fellegvárat, turizmust stb. Világos és kiszámítható stratégia kell, amit következetesen végrehajtanak, s biztos vagyok afelől, hogy ezt a piac (lett légyen szó az Európai Unió intézményeiről, pénz- és tőkepiacokról) értékelné fogja.

Irodalom

- ARTNER Annamária: *A magyar tőke kivétel lehetőségei Romániában*, MTA Világ-gazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2005.
- BALOGH Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- BARABÁS Béla – DIÓSZEGI László – ENYEDI Sándor – SEBŐK László – R. SÜLE Andrea: *Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989*, Magyar-ságkutató Intézet, Budapest, 1990.
- Dr. CSIZMADIA Sándor – Dr. RÉTHI Sándor – Dr. RÉTI Tamás – Dr. TÖRZSÖK Erika: *A határon túli (Kárpát-medencében élő) magyarság gazdasági alapjainak és társadalmi kohéziójának támogatását célzó lépések előkészítése, valamint ezek lehetséges kapcsolódási pontjainak bemutatása*, Európai Összehasonlító Kisebbség-kutató Alapítvány, Budapest, 2004.

Jelentés az Állami Privatizációs és Vagyongazdálkodási Részvénytársaság tevékenységének, a hozzárendelt vagyon alakulásának, privatizációjának és működtetésének ellenőrzéséről, Állami Számvevőszék, Budapest, 2000.

JELVAVICH B.: *A Balkán története*, Osiris Kiadó – 2000, Budapest, 1996.

Kárpótlási statisztika, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálat, Budapest, 2007.

MAGAI Ágnes: *A működőtőke világgazdasági szerepe – elméleti megfontolások és empirikus tapasztalatok*, Debreceni Egyetem KTK, Debrecen, 2001.

Magyar tőke kivétel lehetőségei a környező országokba, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2005.

NÉMETH Bence: *Magyar érdekszféra a Kárpát–Balkán régióban? Új Honvédségi Szemle*, Budapest, 2006/1.

NIEDERHAUSER Emil: *Forrongó félsziget. A Balkán a XIX–XX. században*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1972.

NIEDERHAUSER Emil: *Kelet-Európa, Kisebbségkutatás*, 2000/1.

VARGA Attila – VERESS Emőd: *Román alkotmányjog*, Státus Könyvkiadó, Csík-szereda, 2007.

ZIELBAUER György: *Adatok és tények a magyarországi németység történetéből (1945–1949)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.

Jegyzetek

- 1 Forrás: <[http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarországi_földreform_\(1945\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarországi_földreform_(1945))> (letöltve: 2011. 05. 31.)
- 2 Forrás: *Uo.*
- 3 Forrás: 600/1945. M. E. rendelet és 1945. évi VI. törvény.
- 4 Forrás: 1945. évi VI. törvény, 11. §
- 5 Forrás: *Uo.*, 12. §
- 6 Forrás: *Uo.*, 14. §
- 7 Forrás: *Uo.*, 15. §
- 8 Forrás: *Uo.*, 12. §
- 9 Forrás: <[http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarországi_földreform_\(1945\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarországi_földreform_(1945))> (letöltve: 2011. 05. 31.)
- 10 Forrás: 1947. évi XXX. törvény.
- 11 Forrás: 1948. évi XIII. törvénycikk.
- 12 Forrás: 1948. évi XXV. törvény.
- 13 Forrás: 1948. évi XXXIII. és 1952. évi 4. törvény.
- 14 Forrás: 1949. évi 20. törvény.
- 15 Forrás: 1952. évi 4. törvényerejű rendelet egyes házingatlanok állami tulajdonba vételéről.
- 16 1920. évi XXV. törvénycikk.

- ¹⁷ 1938. évi XV. törvénycikk.
- ¹⁸ 1939. évi IV. törvénycikk.
- ¹⁹ 1941. évi XV. törvénycikk.
- ²⁰ 1939 évi II. törvénycikk. (Honvédelmi törvény), amely munkaszolgálat nem kizárólag zsidókat, hanem kommunistákat és más „nemkívánatos elemeket” is érintett. (A szerző megj.)
- ²¹ Ezt egészítette ki a 84 239/1947. és a 84 253/1947. sz. BM rendelet a kitelepítettek készpénzéről és értéktárgyairól (*Magyar Közlöny*, 1947/188. és 205. sz.), a 12 200/1947. sz. Korm. rendelet vagyoni jogi rendelkezéseinek végrehajtásáról, illetve a telekkönyvezésről szóló 22 900/1948. sz. FM (*Magyar Közlöny*, 1948/34. sz.) és 25 000/1948. sz. IM rendelet (*Magyar Közlöny*, 1948/64. sz.).
- ²² TÓTH Ágnes: A II. világháborút követő magyarországi telepítések gazdasági, társadalmi hatásának áttekintése, In: *Telepítések Magyarországon 1945-1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák-magyar lakosságcsere összefüggései*, Kecskemét, 1993, <<http://www.mtaki.hu/docs/cd1/tothagnes61/07.htm>> (letöltve: 2011. 05. 31.)
- ²³ 19/1989. (XI. 1.) OGY határozat a törvénytörtő elítélések, internálások és kitelepítések áldozatainak kártalanításáról. 20/1989. (XI. 1.) OGY határozat a rendőrhatalom őrizetben fogva tartott (internált), valamint a kitelepített személyek sérelmeinek orvoslásáról.
- ²⁴ 34/1990. (III. 28.) OGY határozat az 1938–1945 közötti időszakban a faji vagy nemzeti hovatartozás vagy náciizmus elleni magatartásuk miatt deportáltak vagy egyéb hátrányt szenvedett személyek sérelmeinek orvoslásáról;
35/1990. (III. 28.) OGY határozat a magyarországi német kisebbség kollektív sérelmeinek orvoslásáról;
36/1990. (III. 28.) OGY határozat a Szovjetunióba jótételei munkára elhurcolt, valamint a Szovjetunió bíróságai által elítélt és időközben bűncselekmény hiányában rehabilitált magyar állampolgárok sérelmeinek orvoslásáról 37/1990. (III. 28.) OGY határozat az 1945–1963 között személyes szabadságukban jogtalanul korlátozott személyek kárpótlásáról;
21/1990. (X. 4.) AB határozat az Alkotmány 70/A. §-ának értelmezéséről.
- ²⁵ 1991. évi XXV. törvény a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról.
- ²⁶ 1992. évi XXIV. törvény a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában az 1939. május 1-jétől 1949. június 8-ig terjedő időben alkotott jogszabályok alkalmazásával igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról.
- ²⁷ 1992. évi XXXII. törvény az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról.
- ²⁸ *Uo.*, 11. p.
- ²⁹ *Uo.*, 5. p.
- ³⁰ Az életben, testi épségben, egészségben, valamint a személyi szabadságban politikai okból elszenvedett sérelmek kárpótlásáról szóló jogszabályok gyűjteménye. *Magyar Közlöny, különszám*, 1992, 5. p.

- ³¹ *Uo.*, 5. p.
- ³² *Uo.*, 6. p.
- ³³ Forrás: MIHÁLYI, *i.m.*, 34. p.
- ³⁴ Forrás: <<http://cegvezetes.cegnet.hu/1998/3/karpotlasi-jegy>> (2011. 05. 31.)
- ³⁵ Forrás: *Éves jelentés az Állami Vagyonügynökség tevékenységéről*, ÁPV Rt., Budapest, 1995, 19. p.
- ³⁶ Forrás: <http://www.pszaf.hu/data/cms547528/A_k_r_p_t_l_si_jegy_hasznos_t_t_r_sas_gokr_l.pdf> (letöltve: 2011. 05. 31)
- ³⁷ Forrás: SALAT Levente – BOTTONI, Stefano – LÁZOK Klára – LÁSZLÓ Márton – NAGY Mihály Zoltán – NOVÁK Zoltán – OLTÍ Ágoston: A nemzeti kisebbségek helyzete. A magyarok, *Magyar Kisebbség*, 2008/1–2. 20–51. p.
- ³⁸ Forrás: *Monitorul Oficial (Hivatalos Közlöny)*, 1945. február 10.
- ³⁹ Forrás: a CASBI 3822/45-ös utasítása.
- ⁴⁰ Forrás: LIPCESEY Ildikó: *CASBI: az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Felügyelő Pénztár működése Romániában*, Elektronikus kiadás a szerző engedélyével, 2007, 22. p.
- ⁴¹ A szabályozás országszerte fokozatosan – Besszarábiában 1920. március 6-án, a Regátban (Olténia, Munténia), Moldovában, illetve Dobrudzsában 1921. július 17-én (*Monitorul Oficial* 1921. július 17-i (82.) száma), Erdélyben, a Bánságban, Partiumban, valamint Máramarosban július 30-án (*Monitorul Oficial* 1921. július 30-i (93.) szám) – lépett életbe
- ⁴² Forrás: VINCZE Gábor: Gazdaságpolitika vagy kisebbségpolitika? Az 1945-ös romániai földreform a Groza-kormány kisebbségpolitikájának tükrében, *Magyar Kisebbség*, 1996/4., 182–208. p.
- ⁴³ *Uo.*, 182–183. p.
- ⁴⁴ Forrás: BODONYI Ilona: Erdélyben más törvény érvényesült, Az 1921. évi román földreform – kisebbségi szemmel, *Napi Magyarország* (OSZK repertórium: 4. 2000. 54. 21.).
- ⁴⁵ Forrás: *U.o.*
- ⁴⁶ 187/1945 sz. tv., megjelent a *Monitorul Oficial* 1945. március 23-i (68.) számában.
- ⁴⁷ Forrás: TISMĂNEANU, Vladimir – DOBRINCU, Dobrin – CRISTIAN, Vasile (ed.): *Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România: Raport Final*, Humanitas, București, 2007, 49. p.
- ⁴⁸ Forrás: KÖPECZI Béla – SZÁSZ Zoltán: *Erdély története*, III., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988, harmadik kiadás, 1762. p.
- ⁴⁹ Forrás: SALAT–BOTTONI–LÁZOK–LÁSZLÓ–NAGY–NOVÁK–OLTÍ: *i.m.*, 36. p.
- ⁵⁰ A Hivatalos Közlöny 1948/133-as számában megjelent 119. sz. törvény összesen mintegy 77 pontban sorolja fel az államosításra kerülő vagyonekat a föld alatti kincsektől a pénzügyi szektoron át az iparvállalatokig, közlekedésig, távközlésig bezárólag.
- ⁵¹ A fent említett 119. sz. 1948. évi törvény után 1953-ig sorra születtek a rendeletek az államosításról, például: 232/1848 a magán vasúti társaságokról, 302/1948 a magán-egészségügyi intézményekről, 303/1948 a filmiparról, 134/1949 és az ezt módosító 176/1949 az egészségügyi intézményekről (városi gyógyszerházakról, laboratóriumokról), 92/1950 az ingatlanokról, 418/1953 a magángyógyszertárak államosításáról.

1949-től megindult a termőföldek erőszakos kollektivizálása, amely 1962-ig gőzerővel folyt.

⁵² Ez a kormányrendelet az iparosok, nagybirtokosok, bankárok és kereskedők ingatlanjainak államosításáról szól.

⁵³ 1947. december 3-i 223. számú rendelet.

⁵⁴ Forrás: *Románia Hivatalos Közlönye*, Bukarest, Románia Parlamentje – Képviselőház, 185/2005. sz., 3.p. Érdemes szó szerint idézni: „Az 1945. március 6-a és 1989. december 22-e közötti időszakban önkényesen átvett ingatlanok jogrendjéről szóló 10/2001. számú törvény módosítása és kiegészítése.

1. cikk – (1) Az 1945. március 6-a és 1989. december 22-e közötti időszakban az állam, a szövetkezeti szervezetek vagy bármely más jogi személy által önkényesen átvett, nemkülönb a rekvirálásról szóló 139/1940. számú törvény alapján az állam által átvett és vissza nem szolgáltatott ingatlanokat e törvény feltételei között természetben visszaszolgáltatják.

(2) Ha nem lehetséges a természetbeni visszaszolgáltatás, egyenértékes jóvátételi intézkedéseket állapítanak meg. Egyenértékes jóvátételi intézkedés a törvény szerint az értesítés megoldásával felruházott entitás által a jogosult személy beleegyezésével egyenértékben nyújtható egyéb javakkal, illetve szolgáltatásokkal való kiegyenlítés, vagy az önkényesen átvett ingatlanokkal kapcsolatos kártérítések megállapítására és kifizetésére vonatkozó speciális előírások feltételei között nyújtott kártérítések formáját öltheti.”

⁵⁵ Forrás: <http://www.lasco.hu/index.php/cikkek_elemezsek/fokuszban_romania_-_erdogazdalkodas_karpotlas_ingatlanvasarlas_i._resz.html> (letöltve: 2011. 06. 05.)

⁵⁶ Érdemes kiemelni az 1. cikkelyt: „bármely, az államra, szövetkezeti szervezetre vagy más jellegű jogi személyre 1945. március 6. – 1989. december 22. között önkényesen átruházott, valamint a 139/1940-es törvény alapján rekvirált és vissza nem adott ingatlanokat jelen törvény feltételei között természetben visszaszolgáltatják”.

⁵⁷ Forrás: <http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/erik_a_karpotlasi_botrany.484498.html> (letöltve: 2011. 06. 05.)

⁵⁸ Forrás: Detailed Statement of Investments as at 31 December 2010, S.C. Fondul Proprietatea S.A., Romania, 2011.

⁵⁹ Forrás: <http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/erik_a_karpotlasi_botrany.484498.html> (letöltve: 2011. 06. 05.)

⁶⁰ L. BÍRÓ Albert: A Romániába irányuló magyar tőke kivitelről röviden, *Pro Minoritate*, 2010. ősz, 43–69. p.

⁶¹ Forrás: *Raport de activitate 2009*, Autoritatea Națională pentru Restituirea Proprietăților, București, 2009, 7–12. p.

⁶² *Uo.*, 15–18. p.

⁶³ L.: VINCZE Gábor: Gazdaságpolitika vagy kisebbségpolitika? Az 1945-ös romániai földreform a Groza-kormány kisebbségpolitikájának tükrében, *Magyar Kisebbség*, 1996/4, 182–183. p.

- ⁶⁴ L.: Vajda György: Restitúció kontra maffiaérdek, *Népújság*, LXII. évfolyam, 107. (17494) szám, <<http://www.hhrf.org/nepujzag/10maj/10nu0511t.htm>> (letöltve: 2011. 06. 14.)
- ⁶⁵ FERENCZ Zsolt: Meglátni a múlt jövőjét. Beszélgetés Haller Bélával, a Castellum Alapítvány elnökével, *Szabadság*, 2010. április 17., <<http://www.szabadsag.ro/szabadsag/servlet/szabadsag/template/article,PArticleScreen.vm/id/40631>> (letöltve: 2011. 06. 06.)
- ⁶⁶ GARZÓ Ferenc: Húsz év múltán is restitúciós gondok, *Erdely.ma*, <<http://www.erdely.ma/kozeletunk.php?id=85738>> (2011. 06. 24.)